

بررسی توسعه محله‌های شهری با تأکید بر الگوی حکمروایی خوب شهری (مورد مطالعه: منطقه 19 شهرداری تهران)

علی موحد^{1*}، سجاد قاسمی کفرودی²، موسی کمان‌رودی³، فرزانه ساسان‌پور⁴

- 1- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
- 2- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
- 3- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
- 4- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

دریافت: 93/3/11 پذیرش: 93/8/14

چکیده

امروزه، در اداره امور شهر بهره‌گیری از الگوی حکمروایی خوب شهری، پارادایمی در مدیریت شهرها معرفی می‌شود. در این الگو دولت، شهروندان و نهادهای خصوصی در جریانی افقی و فرابخشی به مشارکت می‌پردازند. تحقق حکمروایی خوب شهری در مدیریت کلان‌شهرهای ایران و از جمله تهران، مستلزم عینیت بخشیدن به مشارکت شهروندان در ابعاد گوناگون است. در چند دهه اخیر، با تغییرات شگرف در شیوه زندگی، در ساختار محلات نیز تغییرات اساسی ایجاد شده است. در این میان با مطرح شدن دیدگاه توسعه محله‌ای - دیدگاهی که حل مشکلات کنونی شهرها را در گرو بازگشت به مفهوم محله می‌داند - می‌توان با استفاده از نیروهای توانمند درون‌زا و سرمایه‌های اجتماعی موجود در آن به حل مشکلات پرداخت. شهروندان، نقش آفرینان اصلی در ره‌یافت توسعه پایدار شهری هستند. براساس این ره‌یافت، سامان‌دهی شهر و رفع معضلات شهری و محله‌های آن به مشارکت محلی متکی است. در پژوهش حاضر، توسعه محله‌های شهری با تأکید بر الگوی حکمروایی خوب شهری در منطقه نوزده شهرداری تهران بررسی شده است.

ابزار سنجش در این پژوهش، پرسش‌نامه است که با طراحی گویه‌هایی برای هر شاخص و با استفاده از طیف لیکرت، از ساکنان منطقه نوزده به‌صورت نمونه‌گیری پرسش شده است.

نتایج آزمون‌های آماری نشان می‌دهد با وجود رابطه معنادار در محله‌ها، سطح توسعه و حکمروایی خوب شهری در بیشتر محله‌های مورد مطالعه وضع مناسبی ندارد و رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد و متغیر وابسته متأثر از متغیر مستقل است. همچنین، برپایه نتایج تحقیق، شاخص‌های قانون‌مداری، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، مشارکت و اجماع محوری از مهم‌ترین دغدغه‌های شهروندان برای رسیدن به سطح خوب توسعه محله‌ای در محله‌های مورد مطالعه است.

واژه‌های کلیدی: حکمروایی خوب شهری، توسعه محله‌ای، منطقه نوزده شهر تهران.

1- مقدمه

در حال حاضر، بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند. جمعیت شهرنشین جهان از 300 میلیون نفر در سال 1950م به 2 میلیارد و 700 میلیون نفر در سال 2000م افزایش یافته است. گزارش صندوق جمعیت سازمان ملل متحد در سال 2007م درباره وضعیت جمعیت جهان، به دلیل اهمیت این موضوع و روند روبه‌رشد جمعیت شهرنشین، به شهرنشینی اختصاص یافته است (برک‌پور و اسدی، 1388: 7). این روند در کشورهای در حال توسعه (از جمله ایران) همواره با مشکلات فراوانی روبه‌رو بوده و پیامدهای منفی بسیاری داشته است. تهدید جدی کیفیت محیط زیست، افزایش فقر شهری و تشکیل مناطق حاشیه‌نشین، کمبود زیرساخت‌ها و خدمات شهری از قبیل تأمین آب و مسکن، نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و مسائل متعدد دیگر در کشورهای در حال توسعه، به دلیل افزایش جمعیت در مناطق شهری به صورت حادثی بروز یافته است. نظام مدیریت سنتی در مناطق شهری کلان‌شهری که شامل نهادهای متعدد محلی و منطقه‌ای است، توانایی حل مسائل و معضلات شهری، و پاسخ‌گویی به تحولات سریع شهرنشینی و نیازهای ساکنان شهرها را ندارد؛ از این رو مدیریت شهری زمینه عرضه خدمات مورد نیاز جمعیت ساکن در شهرها و الزامات زندگی جمعی را فراهم می‌کند. بدین‌سان، مدیریت شهری عبارت است از: سازمان‌دهی عوامل و منابع برای پاسخ‌گویی به نیازهای ساکنان شهر که شامل کارکردهای برنامه‌ریزی، اجرا، نظارت، کنترل و هدایت است و برای اعمال قدرت، باید برآمده از اراده شهروندان و قراردادهای اجتماعی باشد (صرافی، 1378: 120).

امروزه، مدیریت شهری در جهان تحول اساسی یافته است و شهرها برای آن مدیریت می‌شوند تا بتوانند رفاه و آسایش ساکنان خود را تأمین کنند (شیعه، 1382: 9). مدیریت شهری در آینده به‌طور عام و در قرن بیست‌ویکم به‌طور خاص دچار نوعی چالش خواهد بود که خود تابعی از تحولات فناورانه، جمعیتی، اقتصادی، سیاسی و بین‌المللی است. همه این‌ها ضرورت تغییر ساختار نظام حاکم موجود در مدیریت شهری را به‌سوی الگوهای مدیریت مشارکتی و حکم‌روایی خوب شهری به‌منظور بهبود عمل‌کرد ساختار نظام مدیریت شهری بیشتر نمایان می‌کند (صالحی، 1381: 137).

نیم‌نگاهی به وضعیت مدیریت شهری در ایران نشان می‌دهد به‌دلایلی مانند تمرکزگرایی، برون‌زا بودن برنامه‌ها و طرح‌های شهری، و اقتصاد رانتی و مبتنی بر نفت، مدیریت شهری تحت تأثیر دولت بوده و همواره از مدیریت سیستمی و یک‌پارچه فاصله گرفته و در گرداب مدیریت بخشی و سلولی گرفتار آمده است؛ همچنین از روند شهرنشینی و مسائل برآمده از آن عقب مانده و در دیدگاه‌ها و نگرش‌های از بالا به پایین گرفتار شده است (بوچانی، 1386: 12).

مدیریت شهری در کلان‌شهر تهران نیز مانند سایر شهرهای بزرگ و میانه ایران، جز تفاوت در جزئیات، از همان الگوها و ساختار مدیریتی حاکم بر کشور پیروی می‌کند. از این‌رو، اصلاح و بازنگری در ساختار نظام مدیریتی کشور و تطابق آن با تحولات تازه در عرصه مدیریت شهری ضرورتی جدی است و باید از میان روی‌کردهای جدید و شرایط و ویژگی‌های ضروری اجتماعی و اقتصادی حاکم بر مدیریت شهری ایران، از ره‌یافته‌های مؤثر در اصلاح و ارتقای مدیریت شهرها بهره‌برد. در حال حاضر، اثربخش‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و پای‌دارترین شیوه اعمال مدیریت شهری، روی‌کرد «حکم‌روایی خوب شهری» است (ترابی، 1383: 6).

تحقق حکم‌روایی خوب شهری در مدیریت کلان‌شهرهای ایران و از جمله تهران مستلزم عینیت بخشیدن به مشارکت شهروندان در ابعاد گوناگون است. در چند دهه اخیر، با تغییرات شگرف در شیوه زندگی، در ساختار محلات نیز تغییرات اساسی پدید آمد است. در این میان، دیدگاه توسعه محله‌ای - دیدگاهی که حل مشکلات کنونی شهرها و زندگی شهری را در گرو بازگشت به مفهوم محله می‌داند - با استفاده از نیروهای توانمند درون‌زا و سرمایه‌های اجتماعی موجود در آن به حل مشکلات موجود می‌پردازد. به‌تازگی در کشور ما نیز روی‌کرد توسعه محله‌ای به‌عنوان بنیان توسعه پایدار شهری، مورد توجه مسئولان و مدیران کلان‌شهرها قرار

گرفته است. مدیریت جدید شهری با محور قرار دادن محلات شهری قصد دارد با درک نیازهای شهروندان محلی و با آگاهی از خواسته‌های فرامحله‌ای و به عبارتی دیگر، همسو کردن آن‌ها، هم مدیران شهر را در تأمین نیازهای ساکنان شهر و توسعه محلات یاری دهد و هم شهروندان به‌نحوی مؤثر در سرنوشت خود دخالت کنند و زمینه مساعدی برای رضایت بیشتر آنان فراهم آید (فاسمی، 1392: 3).

منطقه نوزده شهر تهران با مشکلات و نارسایی‌های زیادی روبه‌روست؛ از جمله افزایش مهاجرت و نیاز به گسترش کالبدی، ضعف در برنامه‌ها و مدیریت شکل‌گیری بافت‌ها و محله‌های شهری، نبود نظام هماهنگ مدیریت شهری، بی‌توجهی به ایجاد تسهیلات عمومی به‌نسبت میزان گسترش بافت مسکونی و تعداد جمعیت ساکن در محلات، پایین بودن سطح رفاه، پایین بودن سطح مشارکت، نبود ارتباط قوی میان شهروندان و شهرداری، پایین بودن کیفیت زندگی، مشکلات کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی محلات و آگاه نبودن شهروندان از حقوق شهروندی خود (همان، 4).

در این پژوهش با در نظر گرفتن مشکلات خاصی که در شهر تهران به‌ویژه منطقه نوزده، در مسیر توسعه محلات وجود دارد، توسعه محله‌های شهری در چارچوب الگوی حکم‌روایی خوب شهری - که به‌نوعی از ضروری‌ترین موضوعات درخور مطالعه در مدیریت شهری است - بررسی شده است.

پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش عبارت‌اند از:

- آیا بین حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محلات در منطقه نوزده رابطه معناداری وجود دارد؟

- سهم هریک از شاخص‌ها یا مؤلفه‌های حکم‌روایی خوب در توسعه محله‌ها تا چه میزان است؟

به‌نظر می‌رسد بین حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محلات در منطقه نوزده رابطه معناداری وجود دارد.

هرچه میزان سهم شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری در محله‌های مورد مطالعه بیشتر شود، توسعه محله نیز افزایش می‌یابد.

اصولاً اهداف پژوهش در روند تعریف مسئله، بیان ضرورت‌های پژوهش و همچنین فرضیات آن نهفته است. تعیین اهداف پژوهش پاسخ‌گویی به سؤال‌های مطرح شده در طرح مسئله است؛ ولی چون پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی - توسعه‌ای است، بیان اهداف کلی پژوهش ابعاد کاربردی - توسعه‌ای آن را روشن‌تر می‌کند؛ از این‌رو اهداف پژوهش حاضر به این شرح است: 1. بررسی میزان اثرگذار بودن حکم‌روایی خوب شهری در توسعه محله‌ای؛ 2. ارائه راه‌کارهای اجرایی جهت تحقق نظام حکم‌روایی خوب شهری در توسعه محله‌ای.

2- مبانی نظری

2-1- مفهوم حکم‌روایی

اصطلاحات حکم‌روایی و حکومت دارای مفاهیم محض و تخصصی است که گاه فارغ از مفهوم، معمولاً به جای یکدیگر به کار می‌روند؛ اما قدمت حکم‌روایی به تاریخ تمدن بشری برمی‌گردد. واژه حکم‌روایی از لغت یونانی *Kybernan* و *Kybernetes* گرفته شده و معنای آن هدایت و راهنمایی کردن یا چیزها را در کنار هم نگه داشتن است؛ درحالی که مفهوم حکومت بر واحد سیاسی برای انجام وظیفه سیاست‌گذاری دلالت دارد و برجسته‌تر از اجرای سیاست‌هاست؛ پس می‌توان گفت واژه حکم‌روایی به پاسخ‌گو بودن هم در حوزه سیاست‌گذاری و هم در حوزه اجرا نظر دارد (شریفیان ثانی، 1380: 149). حکم‌روایی طی دهه 1990م، به یکی از واژه‌های محوری علوم اجتماعی، به‌ویژه در حوزه نظریه سیاسی، علوم سیاسی و جغرافیای انسانی تبدیل شده است. بنابراین، حکم‌روایی را می‌توان کنش، شیوه یا سیستم اداره دانست که در آن مرزهای بین سازمان‌ها و بخش عمومی و خصوصی در سایه یکدیگر محو می‌شوند. جوهره حکم‌روایی وجود روابط متعامل بین و درون حکومت و نیروهای غیرحکومتی است (برک‌پور و اسدی، 1388: 188). بنابراین، حکم‌روایی موضوعی است که بر چگونگی تعامل دولت‌ها و سایر سازمان‌های اجتماعی با یکدیگر، ارتباط با شهروندان و تصمیم‌گیری‌ها در جهانی پیچیده تمرکز دارد و فرایندی است که از طریق آن، جوامع و سازمان‌ها تصمیم‌های خود را اتخاذ کرده، به‌واسطه آن مشخص می‌کنند که چه کسانی در این فرایند درگیر شوند و چگونه وظیفه خود را انجام دهند (شریفیان ثانی، 1380:

37). طبق تعریف زیست‌بوم سازمان ملل¹، حکم‌روایی خوب شهری² عبارت است از: مجموع روش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت عمومی شهر از سوی افراد، نهادهای عمومی و نهادهای خصوصی و نیز فرایندی مستمر که از طریق آن، منافع متضاد یا متعارض با یکدیگر همراه می‌شوند و زمینه همکاری و کنش متقابل فراهم می‌آید. برپایه این تعریف، حکم‌روایی خوب شهری هم نهادهای رسمی و هم اقدامات غیررسمی و سرمایه اجتماعی شهروندان را دربرمی‌گیرد (UN-HABITAT, 2006).

بنابر منشور اسکان بشر سازمان ملل متحد³، حکم‌روایی خوب شهری اصول به‌هم‌وابسته پای‌داری، برابری، کارآمدی، شفافیت و پاسخ‌گویی، امنیت، فعالیت‌های مدنی و شهروندی را توصیف می‌کند (UN-HABITAT, 2009). زمانی که برنامه اسکان در کار خود با چالش‌چگونگی اجرا، و دستگاه‌ها و نهادهای ذی‌ربط در سطح شهرها روبه‌رو شد، حکم‌روایی خوب شهری دو شیوه برای مواجهه با این چالش مطرح کرد: 1. ایجاد سرپناه برای همه؛ 2. حرکت به سمت مدیریت مطلوب شهری در جهت نیل به توسعه پای‌دار شهری که در واقع عملیاتی کردن هدف اول را تضمین می‌کند (Taylor, 2000: 10). بدین ترتیب، راه‌بردهای مطرح‌شده برنامه در سال‌های پایانی قرن بیستم به تأیید مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز رسید و با این هدف که تا سال 2015م، فقر مطلق در سطح جهان به نصف تعداد موجود برسد، «حکم‌روایی خوب» به‌عنوان پیش‌فرض مطرح شد. در همین زمینه، در بیانیه نشست دوربان آفریقای جنوبی در سال 1999م بر اهمیت مدیریت مطلوب در سطح محلی تأکید شد. همچنین، «دپارتمان توسعه بین‌المللی بریتانیا»⁴ در پیش‌نویس سند راه‌بردی خود اعلام کرد که مدیریت مطلوب در سطح محلی مهم‌ترین نقش را در کاهش فقر دارد (Taylor, 2000: 11). بر این اساس، «حکم‌روایی خوب» یکی از چهار ویژگی «شهر پایدار»⁵ بیان می‌شود. سه ویژگی دیگر شهر پایدار عبارت‌اند از:

---

1. UN-HABITAT
2. Good Urban Governance
3. HABITAT
4. the uk's department for international development
5. sustainable city

1. «قابلیت زیست مطلوب»¹: کیفیت زندگی شایسته و بهره‌مندی از فرصت‌های برابر برای تمام مردم از جمله فقیرترین افراد جامعه را تضمین می‌کند.
  2. «رقابت‌پذیری»²: در جست‌وجوی دستیابی به عدالت شهری، ایجاد شبکه‌های امنیت اجتماعی برای تقویت حس رقابت و تولید در مؤسسات بازرگانی در تمام شکل‌هاست.
  3. «قابلیت انباشت»³: بر نظام اقتصادی سالم در بهره‌گیری صحیح از منابع درآمدی و هزینه‌های آن‌ها تأکید می‌کند (Ramakrishna, 2008: 8).
- درک سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی از «حکم‌روایی خوب شهری» مطابق با تجربه عمل‌کردی برنامه‌اسکان در دو دهه اخیر است. در این تجربه تأکید می‌شود که در اداره امور شهرها نه سرمایه، نه تکنولوژی و نه تخصص کافی نیستند؛ بلکه «مدیریت مطلوب» وجه ممیزه «شهر برون‌گرا»³ یا شهری با مدیریت مطلوب درمقابل شهری با مدیریت نامطلوب یا «شهر منزوی»⁴ است. بر این اساس، موضوع اصلی در حرکت به سوی حکم‌روایی خوب شهری، رسیدن به شهر برون‌گراست (همان، 8). در شهر برون‌گرا، هر فرد بدون توجه به ثروت، جنسیت، مذهب، نژاد و سن، شایسته مشارکت سازنده و مثبت در فرصت‌های موجود در شهر است (Taylor, 2000: 11).

2-2- توسعه محله‌ای

مفهوم توسعه محله‌ای با محوریت مقیاس جغرافیایی محله، مفاهیمی مانند نیازهای اقتصادی ساکنان، حمایت و حفاظت از محیط زیست، تقویت و پای‌داری اجتماعات انسانی در محلات، مشارکت ساکنان در مدیریت محله و تأمین نیازهای خدماتی مانند آموزش، بهداشت و درمان را بر مبنای امکانات محله‌ای شامل می‌شود. بر اساس مفاهیم ذکر شده، تعریف‌های مختلف و متعددی نیز از توسعه محله‌ای بیان شده است که نمونه‌هایی از آن را در اینجا می‌آوریم:

-
1. livability
  2. competitiveness
  3. inclusive city
  4. exclusive city

- توسعه محله‌ای در محیط‌های شهری عبارت است از: تحولات اقتصادی محلی که علاوه بر حفظ پای‌داری و سلامت محیط‌زیست در مقیاس جهانی، برای بهره‌برداری مناسب و مداوم از منابع محلی و تقویت محیط شهری تلاش می‌کند. توسعه پای‌دار به افزایش کنترل‌ها و ارزیابی‌های محلی در سیاست‌گذاری و تدوین برنامه‌ها منجر می‌شود (Kline, 1997: 4).

- توسعه محله‌ای توانایی جوامع کوچک محلی (محلات) در بهره‌برداری و استفاده از منابع طبیعی و انسانی و حتی اکولوژیکی است؛ به گونه‌ای که همه اعضای اجتماعات محلی در حال حاضر یا در آینده از سطوح مناسبی در بهداشت، سلامتی، زندگی مطلوب، امنیت اقتصادی و یک‌پارچگی بین محیط‌زیست و فعالیت‌های انسانی برخوردار شوند (رضامند، 1388: 57).

- توسعه محله‌ای بیانگر فرایندی است که براساس آن، سرمایه‌ای که اجتماع به صورت بالقوه قادر به جمع‌آوری و استفاده از آن‌هاست، افزایش می‌یابد تا با کمک آن‌ها کیفیت زندگی مردم محله بهبود یابد. در جریان این فرایند، شکل‌های جدیدی از سازمان اجتماعی و کنش جمعی پدیدار می‌شود تا به ترمیم و اصلاح نابرابری‌های موجود در زمینه توزیع قدرت و منابع بپردازد. بنابراین، توسعه محله‌ای شامل همه مسائل مرتبط با مسکن، توسعه اقتصادی، مشارکت شهروندان، رفاه اجتماعی، احساس امنیت، ارتقای آموزش و مسائل زیست‌محیطی است که میان تمام این عناصر نیز ارتباط دوسویه وجود دارد (قاسمی، اسماعیلی و ربیعی، 1385: 6).

بنابراین، توسعه محله‌ای برپایه توسعه اجتماعات محله‌ای است که توان حل مشکلات را با اتکا به هم‌افزایی مجموعه سرمایه‌های طبیعی، کالبدی، انسانی و اجتماعی به دست می‌آورد؛ یعنی توسعه محله‌ای برپایه توسعه اجتماعات محلی به بار می‌نشیند و پای‌داری شهر را شالوده‌ریزی می‌کند؛ به عبارت ساده‌تر موضوع اصلی در توسعه محله‌ای، اجتماعات محله‌ای است. پیتز هال در تعریف توسعه محله‌ای می‌گوید: «توسعه محله‌ای در واقع برنامه‌ریزی برای توسعه شهر، آن‌هم در سطحی محدودتر و خردتر از قبل است» (Zokin, 1997: 3-4).

با توجه به این تعریف‌ها، پای‌داری محلات و توسعه محله‌ای درصدد است با دست‌یابی به اهداف توسعه پای‌دار در مقیاس اجتماعات محله‌ای و اجزای سازنده محیط‌های شهری، نتایج توسعه پای‌دار را به صورت ملموس و قابل ارزیابی درآورد (همان، 4).

2-3- ره‌یافت حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای

بی‌تردید مردم حق دارند درباره جامعه خود تصمیم‌گیری کنند و در فرایند رشد ارگانیک آن سهیم شوند. جان لاک، فیلسوف بانفوذ قرن هفدهم، معتقد بود هیچ‌کس به‌طور طبیعی دوست ندارد تابع اراده یا اقتدار دیگری باشد (شکویی، 1383). اگر این نظر جان لاک را باور داشته باشیم، مشارکت شهروندان را در تمام عرصه‌های زندگی شخصی و اجتماعی‌شان به‌ویژه در عرصه مدیریت شهری ارج خواهیم نهاد. تجربیات و دستاوردهای جدید علمی نشان می‌دهد به‌منظور برنامه‌ریزی توسعه محله‌ای موفقیت‌آمیز، تحرک بخشیدن به منابع محلی و دست‌یابی به مشارکت اجتماع ضرورت دارد. به‌طور کلی، سه شکل از مشارکت اجتماع را می‌توان تشخیص داد:

1. تحرک: در امر مشارکت مانند یک تسهیل‌کننده عمل می‌کند. برنامه توسعه محله‌ای به‌وسیله کارگزاران دولتی براساس نیازهای محلی آماده می‌شود و سپس مردم با فضای انگیزشی به‌وجودآمده به‌صورت خودجوش وادار یا ترغیب می‌شوند تا در مرحله اجرا مشارکت کنند.
2. میانجیگری: هم دولت و هم مردم محلی از طریق نمایندگان یا سازمان‌های خود در زمینه برنامه‌ریزی و اجرا از طریق یک فرایند دیالکتیکی درگیر می‌شوند.
3. توانمندی: در این شکل از مشارکت، اجتماعات خود سازمان‌یافته‌اند. آن‌ها در زمینه اهداف و برنامه‌های توسعه شهری، و تحرک و نظارت بر منابع و اجرای فعالیت‌های توسعه‌ای تصمیم می‌گیرند. در این روی‌کرد، بر گسترش‌یابی و پای‌داری ظرفیت‌های توسعه‌ای یک اجتماع در امتداد با خوداتکایی در برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه تأکید می‌شود (Pretty Et al., 1995). در این چارچوب، مردم شهری درباره آینده خودشان و مسیر توسعه براساس ضعف‌های کنونی و توانمندی‌ها و ظرفیت‌های آتی تصمیم می‌گیرند.

با این برداشت از مفهوم مشارکت محلی مردم در برنامه‌ریزی توسعه محله‌ای، چهار نوع مشارکت را که به صورت فرایندی است، می‌توان ذکر کرد: 1. مشارکت در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری؛ 2. مشارکت در اجرا؛ 3. مشارکت در سهم بردن از منافع؛ 4. مشارکت در نظارت و ارزیابی. در شکل سوم، مشارکت بیشتر در چارچوب حکم‌روایی خوب شهری مورد نظر است که با سپردن قدرت تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری، مسئولیت‌پذیری و درگیر شدن شهروندان در سرنوشت خویش، منافع مردم تأمین می‌شود و مدیریت نوی شهری را رقم می‌زند؛ همچنین ارتقای کیفیت زندگی به عنوان یکی از اجزای بنیادین توسعه پایدار که بر توزیع عادلانه رفاه و تسهیلات زندگی در میان شهروندان تأکید می‌کند، مورد نظر است (UNDP, 2000; Weiss, 2000).

حکم‌روایی خوب ره‌یافتی تطبیقی در برنامه‌ریزی و مدیریت منابع در قلمرو سرزمین (کشور، منطقه، شهر، روستا و مانند این‌ها) برای دستیابی به توسعه پایدار به‌شمار می‌آید که به وسیله رفتار قاعده‌مند، نهادینه شدن پاسخ‌گویی، مشارکت مردمی، شفافیت، قانون‌مداری، مسئولیت‌پذیری، اجماع و مانند این‌ها می‌توان به آن دست یافت (افتخاری و همکاران، 1390: 1). از اواخر دهه 1990م، نهادهای بین‌المللی سیاست‌گذاری اقتصادی، سیاستی به نام حکم‌روایی خوب را به عنوان رمز حل معمای توسعه مطرح کردند. پس از بروز کاستی‌ها در برنامه‌ها و سیاست‌های قبلی نهادهای بین‌المللی، و ناموفق بودن این برنامه‌ها در دستیابی به توسعه پایدار، در ره‌یافت‌های جدید توسعه، به‌سازی و توانمندسازی حکومت‌ها به‌مثابه شرایط پای‌داری توسعه مطرح شد و سرانجام نیز بر دست‌یابی هم‌زمان به اهداف حفاظت محیطی و ثبات اقتصادی و عدالت اجتماعی تأکید شد (Castanza, 1992: 83). ره‌یافت حکم‌روایی خوب شهری بر پایه‌های توسعه پایدار به‌منظور تحرک بخشیدن به ظرفیت‌های درونی محله‌های شهری، از طریق تلاش برای ارتقای عرضه با تکیه بر منابع محلی مناطق شهری و نیز ایجاد و توسعه نهادهای مؤثر و کارا در توسعه محله‌ای به‌مثابه رمز اصلی تحقق توسعه محله‌ای استوار شده است. بنابراین، از ملزومات اساسی توسعه محله‌ای، استقرار نظام برنامه‌ریزی غیرمتمرکز و چندسطحی و نظام

اداره مردمی (حکم‌روایی خوب) است که با مشارکت وسیع مردم جوامع محلی و سازمان‌های مردم‌نهاد محقق می‌شود. به بیان دقیق‌تر، ره‌یافت حکم‌روایی خوب شهری برپایه اعتقاد به دموکراسی، کثرت‌گرایی و جامعه مدنی (نهادهای اجتماعی محلی، نهادهای غیرحکومتی، شوراهای محلی و مانند این‌ها) استوار است و در آن بر منافع ناشی از مداخله و همکاری نهادهای محلی و غیرانتفاعی با نهادهای رسمی بسیار تأکید شده است؛ به همین دلیل حکم‌روایی خوب شهری پیش‌شرطی برای توسعه محله‌ای برشمرده می‌شود؛ زیرا نبود تمرکز، مدیریت محله‌ای، مشارکت همگانی، و شراکت بین دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی ابزارهای اصلی پاسخ‌گویی به نیازهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی قلمداد می‌شوند و این‌ها همگی خود مستلزم استقرار ره‌یافت حکم‌روایی شهری هستند. افزون‌بر این، تعامل بین حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای، به هنجارها و شبکه‌هایی (مانند سرمایه اجتماعی) در محله‌های شهری می‌شود که ساکنان محلات را قادر می‌سازد تا دست به کنش جمعی بزنند و با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی محله‌هایشان را بهبود بخشند و در عین حال، با دولت و بخش خصوصی تعامل پویا داشته باشند. در چنین شرایطی، فرایند توانمندسازی و ارتقای ظرفیت مردم در محله‌ها برای انتخاب و حق تعیین سرنوشت، بهره‌گیری از زندگی شرافتمندانه و تقویت سازمان‌ها و نهادهای مردمی و محلی رخ خواهد نمود. به دیگر سخن، در حکم‌روایی خوب شهری ساکنان محلات از حالت انفعالی درمی‌آیند و به مردمانی فعال و مسئولیت‌پذیر تبدیل می‌شوند و مانند کنشگرانی پویا در سطح محله‌ها در جهت توسعه محله‌ای عمل می‌کنند (قاسمی، 1392: 65).

حکم‌روایی خوب شهری با ابتکار عمل، سیاست از پایین به بالا و شبکه‌های خودسازمانی می‌تواند روی‌کردهای قدیمی سلسله‌مراتبی از بالا به پایین و دیوان‌سالاری را کم‌رنگ و ناکارآمد کند و موجب مشارکت بیشتر مردم در توسعه محله‌ای شود. این امر بیانگر این واقعیت است که وقتی به دیدگاه‌ها و ترجیحات مردم در سطح محله‌ها اهمیت داده و حضور آنان در کنار مدیران و مسئولان شهری نوعی فرصت تلقی می‌شود، ساکنان محلات در قالب سازمان‌دهی خودجوش مردمی، در جهت توسعه محله‌های خود عمل خواهند کرد و

زمینه‌های توسعه محله‌ای را فراهم می‌آورند؛ زیرا با استقرار نظام برنامه‌ریزی غیرمتمرکز و چندسطحی، یک‌پارچگی و همکاری بخش‌های مختلف در سطح محلی، پیوندهای مکمل میان سکونتگاه‌های شهری، تأکید بر منابع محلی و منطقه‌ای و سرمایه‌های اجتماعی، و سرانجام تحرک بخشیدن به ظرفیت‌های درونی مناطق شهری از طریق ایجاد و توسعه نهادهای موثر و کارآمد، توسعه محلی آسان‌تر محقق خواهد شد (لاله‌پور، 1386: 71).

به‌طور کلی، حکم‌روایی خوب را می‌توان شیوه نو مدیریتی و اداره جامعه و نوعی مدیریت مردم‌سالارانه دانست که در جهت حاکمیت، مشارکت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، شفافیت، عدالت و برابری، قانونمندی، توافق جمعی، کارایی و اثربخشی، و دیدگاه راه‌بردی در اعمال قدرت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می‌کوشد و توسعه محله‌ای را تحقق می‌بخشد. حکم‌روایی خوب با دخالت دادن مردم در مسائل مربوط به سرنوشتشان، پذیرش نظرها و تصمیم‌های همه ذی‌نفعان و توسعه جوامع محلی، در پی ایجاد سازمان‌های مبتنی بر جوامع محلی به‌عنوان وسایلی برای تسهیل مشارکت فعال و خودجوش است. براساس آنچه از مباحث نظری درباره حکم‌روایی به‌دست آمد، حکم‌روایی خوب و به‌ویژه حکم‌روایی خوب شهری می‌تواند ره‌یافتی جامع و کلید حل معمای توسعه محله‌ای باشد؛ خواه هدف حکم‌روایی خوب شهری رسیدن به توسعه محله‌ای و افزایش سطح کیفیت زندگی شهروندان از جنبه مادی و معنوی باشد، خواه رفع نیازهای اساسی آنها (قاسمی، 1392: 67).

3- روش پژوهش

با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی و ماهیت کاربردی پژوهش، روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. شاخص‌های بررسی شده در این پژوهش، حکم‌روایی شهری و توسعه محله‌ای است. اطلاعات مورد نیاز تحقیق به دو شیوه کتاب‌خانه‌ای (کتاب، آمارنامه و نقشه) و میدانی (پرسش‌نامه، مشاهده و مصاحبه) گردآوری شده است. در این پژوهش، با بهره‌گیری از مدل آماری وزن‌دهی آنتروپی شانون، تکنیک دلفی و تکنیک رتبه‌بندی topsis (با فرمول‌نویسی در محیط نرم‌افزار MATLAB) و سایر آزمون‌های آماری، محلات سیزده‌گانه منطقه نوزده تهران از لحاظ حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای بررسی و طبقه‌بندی شده‌اند. جامعه آماری پژوهش سیزده محله شهرداری منطقه نوزده تهران است. روش نمونه‌گیری هم، نمونه‌گیری

خوشه‌ای است. برای انتخاب عناصر هریک از خوشه‌های انتخابی از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است. منطقه نوزده دارای سیزده محله است؛ پس به صورت تصادفی از هر محله چند بلوک انتخاب شده است. حجم کلی نمونه براساس فرمول کوکران $(n = \frac{Nt^2s^2}{Nd^2 + t^2s^2})$ 384 نفر است. همچنین، حجم هر محله براساس فرمول کوکران تعیین شده؛ سپس با طراحی پرسش‌نامه توسعه محله‌ای و حکم‌روایی خوب شهری و توزیع آن در بین ساکنان محلات، توسعه‌یافتگی هر محله برپایه الگوی حکم‌روایی خوب شهری روشن شده است. برای پایایی ابزار از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. این ضریب دقت و اعتبار ابزار سنجش را می‌آزماید. بر این اساس، ضریب آلفای کرونباخ هریک از پرسش‌نامه‌های طراحی شده به شرح جدول زیر است:

جدول 1 پایایی پرسش‌نامه‌ها

نوع پرسش‌نامه	پرسش‌نامه حکم‌روایی خوب شهری	پرسش‌نامه توسعه محله‌ای
ضریب آلفای کرونباخ	0/789	0/785

(منبع: یافته‌های پژوهش)

ضریب آلفای کرونباخ برای هریک از پرسش‌نامه‌های طراحی شده بیش از 0/7 است که این مسئله نشان‌دهنده پایایی زیاد سؤال‌های پرسش‌نامه‌ها و هم‌بستگی درونی پرسش‌ها برای سنجش متغیرهای تحقیق است.

براساس مبانی نظری تحقیق، در سطح نهادها و سازمان‌های بین‌المللی و میان متخصصان امر توسعه، درباره شاخص‌های حکم‌روایی خوب توافق جمعی گسترده‌ای وجود دارد که با عنایت به این موضوع و دسته‌بندی شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری از دیدگاه بانک جهانی و برنامه توسعه سازمان ملل¹، هشت شاخص مشارکت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، قانون‌محوری، عدالت و برابری، شفافیت، اجماع‌محوری و کارایی و اثربخشی، به‌عنوان اصلی‌ترین شاخص‌های سنجش متغیر حکم‌روایی خوب انتخاب شدند.

1. UNDP

جدول 2 معیارها و شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری

شاخص‌ها	شاخص‌های مورد نظر
مشارکت	مشارکت در تصمیم‌گیری (برطرف کردن مشکلات محله)، مشارکت در تقویت و عضویت نهادهای مدنی، مشارکت در سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی محله (کارگاه‌های تولیدی)، مشارکت زیست‌محیطی (حفظ ارزش‌های زیست‌محیطی و رفع انواع آلودگی‌ها).
قانون‌مداری	میزان آگاهی از قانون و عرف محل، بی‌طرفی و برابری در برابر قانون (عدم تبعیض یا جانب‌داری)، قانون‌محوری شهروندان (کنترل فساد اقتصادی و اداری)، پایبندی به قانون در فعالیتهای اقتصادی و تجاری، پایبندی به قانون جهت حفظ ارزش‌های زیست‌محیطی.
پاسخ‌گویی	رضایت‌مندی از شیوه پاسخ‌گویی (مدیران و مسئولان شهرداری، شورایی و...)، باورپذیری پاسخ‌گویی مدیریت در فرایند مدیریت، پاسخ‌گویی به موانع اقتصادی، پاسخ‌گویی به آلودگی‌های زیست‌محیطی.
مسئولیت‌پذیری	مسئولیت‌پذیری در برابر مشکلات کالبدی، مسئولیت‌پذیری در برابر وظایف، احساس مسئولیت جهت رونق فعالیت‌های تجاری، احساس مسئولیت در مقابل رونق انجمن‌ها و صندوق‌های قرض‌الحسنه، اعتراف به اشتباه مدیریتی، احساس مسئولیت به تمیزی محیط.
عدالت محوری	رعایت اصل تعادل (بعاد اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و...)، برابری فرصت‌ها، تخصیص بهینه منابع و امکانات، مقابله یکسان با فعالیت‌های غیرقانونی، گسترش برابر دامنه بهداشت در محله‌ها.
شفافیت	قابلیت دسترسی به جریان آزاد اطلاعات قابل اعتماد، کنترل و پایش عمل‌کرد مدیران محله‌ها، نهادهای مدنی و...، تصمیم‌گیری‌های آشکار و نهان مدیران محله‌ها، مستندسازی اطلاعات، اطلاع‌یابی برای شفافیت تصمیمات، برگزاری جلسه با مردم.
کارایی و اثربخشی	بهبود مستمر اقدامات و فعالیت‌ها در محله‌ها، کاهش مستمر هزینه‌ها در سطح محله، عمل کردن براساس دانش روز، نهادینه کردن فرهنگ توانمندی، افزایش مستمر کیفیت مهارت‌ها، بهبود فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری.
اجتماع‌محوری	تغییر نگرش به جمع و کار جمعی، میزان رابطه بین مسئولان و مدیران محله با مردم، نحوه میزان تعامل بین سه نهاد دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی، توافق جمعی در باب مشکلات مهم محله (اقتصادی و زیست‌محیطی).

(منبع: نگارندگان)

مطالعه منابع و متون مربوط به توسعه نشان می‌دهد سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی، صاحب‌نظران، متخصصان و پژوهشگران خارجی و داخلی شاخص‌های زیادی را برای سنجش توسعه محله‌ای مطرح کرده‌اند. این شاخص‌ها در چهار بعد زیست‌محیطی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی دسته‌بندی شده‌اند. برای تعیین شاخص‌های مورد نظر در این پژوهش، با مطالعه منابع موجود در این زمینه از جمله پایان‌نامه‌ها، شاخص‌ها استخراج شدند و ملاک عمل در این پژوهش قرار گرفتند. مهم‌ترین دلایل انتخاب این شاخص‌ها عبارت‌اند از: 1. قابلیت سازگاری زیاد شاخص‌های مطرح‌شده با ویژگی‌های محله‌های تهران؛ 2. منطبق شدن و آزمون شاخص‌ها در محلات شهر تهران و نتیجه مثبت آن؛ 3. ارتباط داشتن با موضوع مورد مطالعه؛ 4. دسترسی به داده‌ها.

معیارها و شاخص‌های توسعه محله‌ای در این پژوهش در جدول شماره سه آمده است:

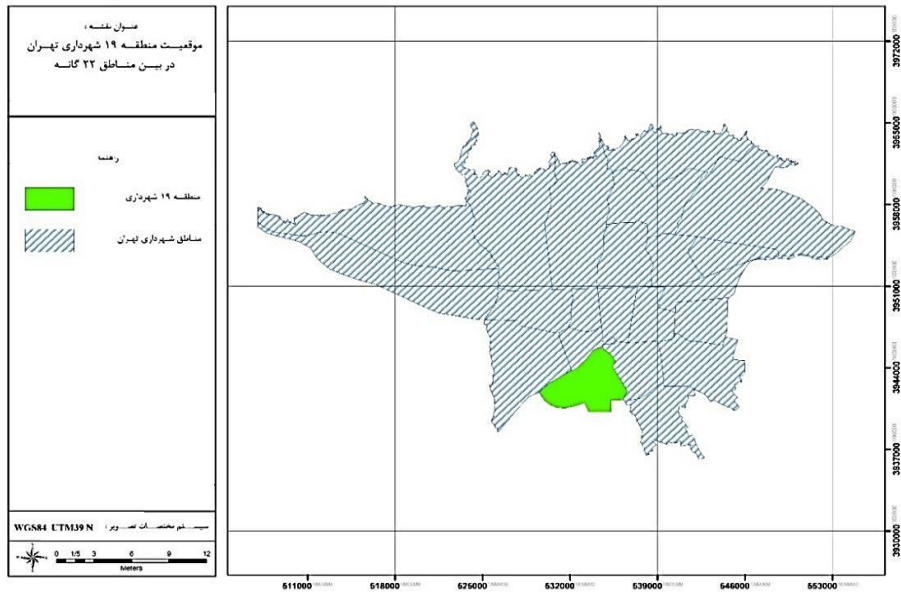
جدول 3 معیارها و شاخص‌های توسعه محله‌ای

معیارها	شاخص‌های مورد نظر
بعد اجتماعی - فرهنگی	هویت وجود ساختمان‌ها و عناصر شاخص، قدیمی بودن محله، با هویت بودن محله، وجود نهادها رسمی و غیررسمی.
	امنیت و ایمنی شناخت غربیه در محله، تردد کودکان و بانوان در شب، امنیت در ساعات پایانی شب، نبود بزه‌کاری در محله، نبود فضای تاریک و بی‌دفاع در محله، امنیت عابر پیاده و نبود مکان‌های حادثه‌خیز ترافیکی.
	سرزندگی وجود مراکز خرید و گذراندن اوقات فراغت، وجود فضا برای برگزاری مراسم، برگزاری برنامه‌های فرهنگی، وجود مکان‌های فرهنگی و ورزشی، وجود فضا برای پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری و بازی کودکان.
بعد زیست‌محیطی	تعلق خاطر مکانی قدیمی بودن محله، مدت زمان اقامت در محله، عدم ترک محله، همکاری برای رفع مشکلات محله، انتخاب دوست از میان اهالی محله، مراودات اجتماعی با همسایگان و اهالی محله و عضویت در انجمن‌های محلی.
	آلودگی‌های هوا، صوتی و بصری احساس آرامش در محله، میزان سروصدا، زیبایی ساختمان‌ها و دیوارها، وجود مبلمان مناسب شهری و آلودگی هوا.
	نظافت و پس‌ماند رضایت از جمع‌آوری زباله، وجود مراکز خرید زباله قابل بازیافت، نظافت کوچه و خیابان و مجاری آب و وجود مخزن زباله در معابر.
بعد اقتصادی	ظرفیت قابل تحمل محله توان محله در عرضه خدمات، ظرفیت تأسیسات زیربنایی و شبکه ارتباطی.
	فضای سبز کافی بودن تعداد پارک و فضای سبز.
	اشتغال وجود برنامه‌های اشتغال در محله.
بعد کالبدی	ارزش زمین نوسان قیمت زمین در محله نسبت به منطقه.
	نظام فعالیت رضایت شاغلان از فعالیت در محله، سابقه و دوام شغلی، ارتباط فعالیت با نوع نیاز ساکنان، توزیع مکانی مناسب فعالیت‌ها در محله، عدم مزاحمت‌های شغلی، سودآوری فعالیت‌های تجاری، وجود یا موانع رشد اقتصادی.
	پویایی و سازگاری تغییرات فیزیکی در محله و افزایش آرامش و کیفیت زندگی، تغییرات فیزیکی در محله و بهبود وضعیت محله و وضعیت بافت فرسوده.
تغییرات فیزیکی و خواناتی	پیدا کردن نشانی، شناختن مرز محله توسط ساکنان، وجود عناصر و نشانه‌های شاخص.
	تغییرات فیزیکی و خواناتی تنوع در انتخاب مسکن براساس درآمد و ساختار فرهنگی، تنوع در عرضه خدمات برای گروه‌های مختلف جمعیتی.
دست‌رسی	دست‌رسی آسان به خدمات محله‌ای، دسترسی به وسایل حمل‌ونقل عمومی، کیفیت پیاده‌روها، کیفیت آسفالت معابر، کیفیت روشنایی معابر.

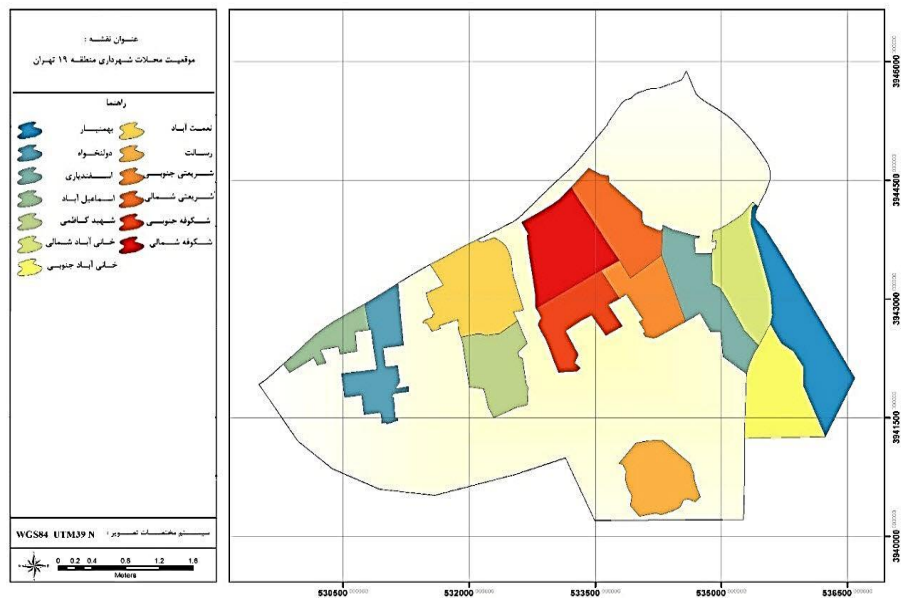
(منبع: نگارندگان)

4- محدوده مطالعه

محدوده مطالعه این پژوهش منطقه نوزده شهرداری تهران است. این منطقه از مناطق حاشیه‌ای و جنوبی شهر تهران است که در حوزه دروازه ورودی جنوب غربی شهر قرار گرفته است. منطقه نوزده از شمال با مناطق هفده و هجده هم‌جوار است که به ترتیب محورهای زمزم و آیت‌اله سعیدی (جاده ساوه) مرز مشترک بین منطقه نوزده با مناطق هم‌جوار شمالی را شکل داده‌اند. از سمت شرق، خیابان بهمنیار و بزرگراه تندگویان در حد فاصل این منطقه و منطقه شانزده واقع شده است. از جنوب به بزرگراه آزادگان و حریم جنوب شهر تهران و از غرب به تقاطع آزادگان و ساوه محدود می‌شود. منطقه نوزده شامل پنج ناحیه و سیزده محله است.

شکل 1 موقعیت منطقه نوزده شهرداری تهران در بین مناطق 22 گانه

شکل 2 موقعیت محله‌های منطقه نوزده شهرداری تهران

بافت منسوج منطقه که در سال 1359 جایگاه حقوقی مستقلی با عنوان منطقه نوزده شهرداری تهران کسب کرد، براساس طرح تفصیلی مصوب سال 1363، دارای 1160 هکتار وسعت است. در سال 1371 با تصویب طرح جامع سامان‌دهی تهران، محدوده قانونی شهر افزایش یافت و در بخش منطقه نوزده، بر محور آزادگان منطبق شد و وسعت آن به 2084 هکتار رسید (نقش پیراوش، 1386).

5- یافته‌های توصیفی پژوهش

در جامعه مورد مطالعه، 43/5 درصد پاسخ‌گویان در گروه سنی 20 تا 30 سال، 26/6 درصد در گروه سنی 30 تا 40 سال، 17/4 درصد در گروه سنی 40 تا 50 سال و 12/5 درصد در گروه سنی بیش از 50 سال قرار دارند. از مجموع 384 نفر پاسخ‌گو، 65/1 درصد مرد و 34/9 درصد زن بوده‌اند. از این تعداد، 8/6 نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر، 32/8 درصد دارای مدرک کارشناسی، 21/9 درصد دارای مدرک فوق دیپلم، 21/4 درصد مدرک دیپلم و 15/4 درصد نیز کمتر از دیپلم بوده‌اند. همچنین، 25/3 درصد دارای شغل آزاد، 14/1 درصد شغل دولتی، 8/9 درصد بازنشسته، 20/1 درصد خانه‌دار، 19 درصد دانشجو و 12/8 درصد نیز بیکار بوده‌اند.

6- یافته‌های تحلیلی پژوهش

نخست شاخص‌های مطرح در حکم‌روایی خوب و توسعه محله‌ای شناسایی شدند؛ سپس برای شناخت اهمیت هریک از آن‌ها و رتبه‌بندی‌شان در بین مؤلفه‌های دیگر، در محلات مورد مطالعه، با استفاده از تکنیک دلفی شاخص‌های مربوط به آن‌ها در اختیار سی نفر از متخصصان امر توسعه محله‌ای و برنامه‌ریزی شهری قرار داده شد. در ادامه، شاخص‌ها با توجه به نظر متخصصان اولویت‌بندی شد و در نهایت، برای ایجاد وزن‌های عددی روش‌های جمع رتبه‌ای، عکس‌پذیری رتبه‌ای و توان رتبه‌ای به‌کار رفت.

جدول 4 وزن شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری براساس روش‌های رتبه‌بندی

رتبه شاخص	رتبه مستقیم	جمع رتبه‌ای		عکس‌پذیری رتبه‌ای		توان رتبه‌ای		میانگین استاندارد سه روش
		وزن	استاندارد	وزن	استاندارد	وزن	استاندارد	
مشارکت	1	8	0/222	1/000	0/368	64	0/313	2/45
قانونمندی	3	6	0/166	0/333	0/122	36	0/176	3
مسئولیت‌پذیری	4	5	0/138	0/250	0/092	25	0/122	3/13
کارایی و اثربخشی	8	1	0/027	0/125	0/046	1	0/004	4/41
شفافیت	5	4	0/111	0/111	0/073	16	0/078	3/30
پاسخ‌گویی	6	3	0/083	0/166	0/061	9	0/044	3/69
عدالت‌محوری	7	2	0/055	0/142	0/052	4	0/019	4/11
اجماع‌محوری	2	7	0/194	0/500	0/184	49	0/240	2/97
جمع کل	36	36	1/000	2/716	1/000	204	1/000	-----

(منبع: یافته‌های پژوهش)

جدول 5 وزن شاخص‌های توسعه محله‌ای براساس روش‌های رتبه‌بندی

رتبه شاخص	رتبه مستقیم	جمع رتبه‌ای		عکس رتبه‌ای		توان رتبه‌ای		میانگین استاندارد 3 روش
		وزن	استاندارد	وزن	استاندارد	وزن	استاندارد	
اقتصادی	3	2	0/2	0/34	0/14	4	0/14	7/8
کالبدی	2	3	0/3	0/5	0/25	9	0/3	7/4
زیست‌محیطی	4	1	0/1	0/25	0/12	1	0/033	8/3
اجتماعی	1	4	0/4	1	0/49	16	0/54	6/9
جمع کل	10	10	1	2/05	1	30	1	=====

(منبع: یافته‌های پژوهش)

براساس نمره میانگین کل حکم‌روایی شهری (ci)، محله‌های مورد مطالعه به سه طبقه محله‌های با حکم‌روایی ضعیف (کمتر از حد میانگین ci)، محله‌های با حکم‌روایی متوسط (برابر یا کمی بیشتر از حد میانگین ci) و محله‌های با حکم‌روایی خوب (نزدیک) به ماکسیمم دسته‌بندی شده‌اند. براساس این طبقه‌بندی، 0/38 درصد از محله‌ها مقدار ci (ضریب اولویت)

آن‌ها کمتر از مقدار میانگین ci (حکم‌روایی ضعیف)، 0/38 درصد برابر یا نزدیک به مقدار میانگین ci (حکم‌روایی متوسط) و 0/24 درصد نیز بیشتر از مقدار میانگین ci (حکم‌روایی خوب ضریب اولویت) است.

جدول 6 طبقه‌بندی محله‌های مورد مطالعه به لحاظ وضعیت حکم‌روایی خوب براساس میانگین ci

درصد	تعداد	ارزش	وضعیت حکم‌روایی
0/38	5	کمتر از 0/5482	محله‌های با وضعیت حکم‌روایی ضعیف
0/38	5	از 0/5483 تا 0/7793	محله‌های با وضعیت حکم‌روایی متوسط
0/24	3	بیش از 0/7793	محله‌های با وضعیت حکم‌روایی خوب
100	13	-----	جمع

(منبع: یافته‌های پژوهش)

جدول 7 رتبه‌بندی محله‌ها به لحاظ وضعیت حکم‌روایی خوب شهری براساس تکنیک TOPSIS

ردیف	نام محله	Ci (ضریب اولویت)	رتبه حکم‌روایی	وضعیت حکم‌روایی شهری بر مبنای مقدار ci
1	شکوفه شمالی	0/5797	8	متوسط
2	شکوفه جنوبی	0/3173	10	ضعیف
3	رسالت	0/7793	4	متوسط
4	دولت‌خواه	0/1403	12	ضعیف
5	شریعتی شمالی	0/8015	3	خوب
6	شریعتی جنوبی	0/8296	2	خوب
7	شهید کاظمی	0/1856	11	ضعیف
8	خانی‌آباد شمالی	1	1	خوب
9	خانی‌آباد جنوبی	0/7026	6	متوسط
10	اسماعیل‌آباد	0	13	ضعیف
11	اسفندیاری و بستان	0/7333	5	متوسط
12	نعمت‌آباد	0/6317	7	متوسط
13	بهمنیار	0/4259	9	ضعیف
میانگین ci = 0/5482				

(منبع: یافته‌های پژوهش)

علی موحد و همکاران بررسی توسعه محله‌های شهری با تأکید بر ...

با توجه به رتبه‌بندی محله‌ها به روش TOPSIS، محله‌های مورد مطالعه براساس وضعیت توسعه به سه طبقه: ضعیف، متوسط و خوب بر مبنای رتبه توسعه (ci) دسته‌بندی شدند.

جدول 8 طبقه‌بندی محله‌های مورد مطالعه به لحاظ توسعه‌یافتگی براساس میانگین ci

وضعیت توسعه محله‌ها	ارزش	تعداد	درصد
محله‌های با وضعیت توسعه‌یافتگی ضعیف	کمتر از 0/4505	7	0/54
محله‌های با وضعیت توسعه‌یافتگی متوسط	از 0/4506 تا 0/6574	2	0/15
محله‌های با وضعیت توسعه‌یافتگی خوب	بیش از 0/6574	4	0/31
جمع	-----	13	100

(منبع: یافته‌های پژوهش)

جدول 9 رتبه‌بندی محله‌ها به لحاظ وضعیت حکم‌روایی خوب شهری براساس تکنیک TOPSIS

ردیف	نام محله	Ci (ضریب اولویت)	رتبه توسعه	وضعیت توسعه محله‌ای بر مبنای مقدار ci
1	شکوفه شمالی	0/4209	8	ضعیف
2	شکوفه جنوبی	0/3120	9	ضعیف
3	رسالت	0/6400	6	متوسط
4	دولت‌خواه	0/1686	10	ضعیف
5	شریعی شمالی	0/6784	3	خوب
6	شریعی جنوبی	0/6574	5	متوسط
7	شهید کاظمی	0/000	13	ضعیف
8	خانی‌آباد شمالی	1	1	خوب
9	خانی‌آباد جنوبی	0/6704	4	خوب
10	اسماعیل‌آباد	0/0496	12	ضعیف
11	اسفندیاری و بستان	0/6817	2	خوب
12	نعمت‌آباد	0/1470	11	ضعیف
13	بهنیاز	0/4311	7	ضعیف
میانگین ci = 0/4505				

(منبع: یافته‌های پژوهش)

پس از مشخص شدن وضع حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای براساس تکنیک TOPSIS، فرضیات مطرح شده بر پایه آزمون‌های آماری سنجیده شد.

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ها در منطقه نوزده شهرداری تهران رابطه معناداری وجود دارد.

پس از شناخت وضعیت توسعه محله‌ای و حکم‌روایی شهری در محدوده مطالعه و رتبه‌بندی محله‌ها، برای آزمون فرضیه اول - که هدف آن شناخت رابطه بین این دو متغیر، جهت رابطه و شدت رابطه است - از آزمون ضریب هم‌بستگی پیرسون استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد بین حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ها رابطه معنادار و زیادی وجود دارد. داده‌های آماری به دست آمده از پرسش‌نامه‌های محله‌ها ($n=384$) حاکی از وجود رابطه معنادار بین دو متغیر نام‌برده است. براساس یافته‌های تحقیق، سطح معناداری بین دو متغیر حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای کمتر از $0/05$ (آلفا کوچک‌تر از $0/05$)، رابطه قوی، مثبت و مستقیم بین دو متغیر وجود دارد؛ به طوری که ضریب هم‌بستگی کلی بین دو متغیر براساس جدول شماره 10/52 است. با توجه به یافته‌های جدول شماره 10/52 می‌توان گفت هرچه توسعه در محله‌ها بیشتر شود، حکم‌روایی خوب شهری نیز بهبود می‌یابد و برعکس، با کاهش سطح توسعه، سطح حکم‌روایی خوب نیز کم می‌شود. به عبارت دیگر، در نتیجه وجود هم‌بستگی مستقیم بین دو متغیر تحقیق، با افزایش X افزایش Y را نیز خواهیم داشت.

جدول 10 تحلیل هم‌بستگی متغیر مستقل (حکم‌روایی خوب شهری) با متغیر وابسته (توسعه محله‌ای)

مؤلفه‌ها	آزمون پیرسون	توسعه محله‌ای	حکم‌روایی خوب شهری	سطح معناداری
توسعه محله‌ای	ضریب هم‌بستگی	1/000	0/525	0/01
	معناداری	-----	0/000	
حکم‌روایی خوب شهری	ضریب هم‌بستگی	0/525	1/000	0/01
	معناداری	0/000	----	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

در سطح خردتر، برای اینکه تحلیل داده‌ها در سطح شاخص‌های هریک از دو متغیر یادشده نیز انجام شود، جدول هم‌بستگی بین هریک از ابعاد توسعه (به‌عنوان متغیر وابسته) و هرکدام از شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری (به‌عنوان متغیر مستقل) انجام شده است.

علی موحد و همکاران _____ بررسی توسعه محله‌های شهری با تأکید بر ...

جدول 11 تحلیل هم‌بستگی بین متغیرهای حکم‌روایی خوب (متغیرهای مستقل) و متغیرهای توسعه محله‌ای (وابسته) در محلات

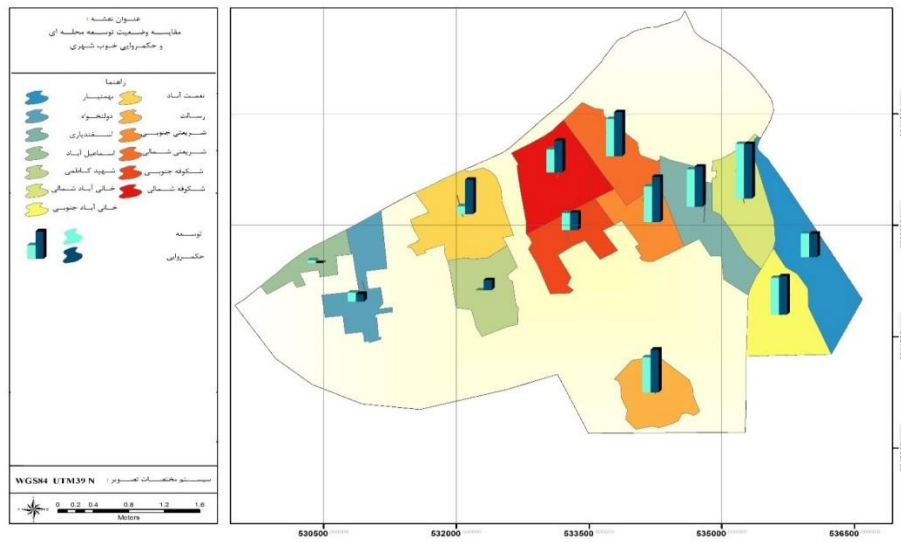
توسعه محله‌ای کل		توسعه زیست‌محیطی		توسعه کالبدی		توسعه اقتصادی		توسعه اجتماعی		متغیرهای توسعه محله‌ای حکم‌روایی خوب
ضریب هم‌بستگی	مقداری	ضریب هم‌بستگی	مقداری	ضریب هم‌بستگی	مقداری	ضریب هم‌بستگی	مقداری	ضریب هم‌بستگی	مقداری	
0/51	0/000	0/48	0/01	0/49	0/03	0/50	0/000	0/51	0/000	مشارکت
0/55	0/06	0/53	0/05	0/54	0/04	0/54	0/03	0/54	0/001	قانون‌مداری
0/53	0/000	0/51	0/000	0/52	0/000	0/52	0/03	0/55	0/06	پاسخ‌گویی
0/48	0/01	0/46	0/000	0/47	0/01	0/47	0/05	0/49	0/000	عدالت محوری
0/43	0/000	0/40	0/000	0/42	0/000	0/42	0/000	0/43	0/04	کارایی و اثربخشی
0/50	0/000	0/48	0/000	0/49	0/000	0/49	0/000	0/50	0/04	اجماع محوری
0/45	0/03	0/42	0/03	0/44	0/01	0/43	0/03	0/45	0/000	شفافیت
0/52	0/000	0/50	0/000	0/51	0/000	0/51	0/000	0/52	0/000	مسئولیت‌پذیری
0/52	0/01	0/50	0/000	0/51	0/000	0/51	0/01	0/52	0/000	حکم‌روایی خوب کل

(منبع: یافته‌های پژوهش)

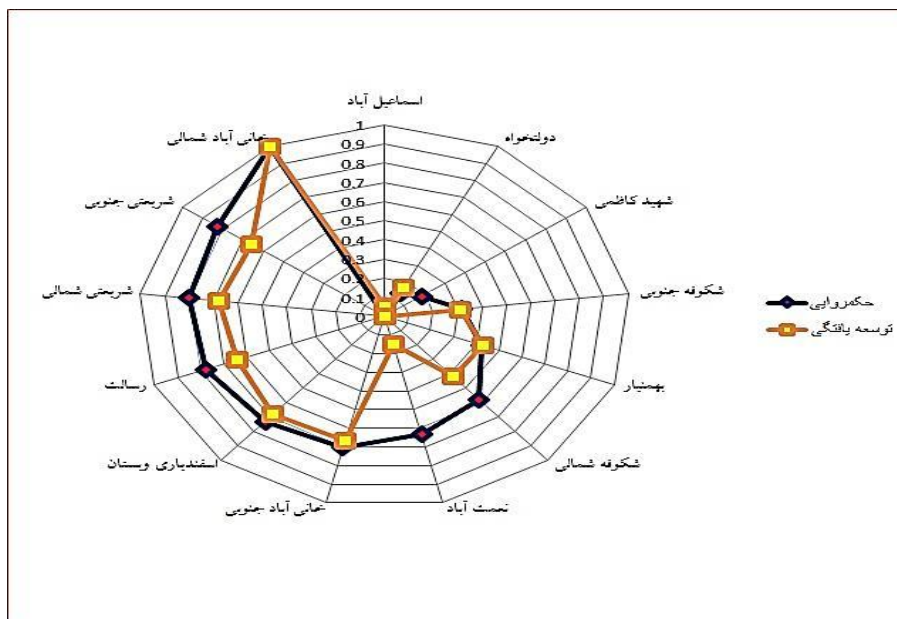
جدول 12 مقایسه وضعیت حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای براساس شاخص ci

نام محله	وضعیت حکم‌روایی	وضعیت توسعه
شکوفه شمالی	متوسط	ضعیف
شکوفه جنوبی	ضعیف	ضعیف
رسالت	متوسط	متوسط
دولت‌خواه	ضعیف	ضعیف
شریعتی شمالی	خوب	خوب
شریعتی جنوبی	خوب	متوسط
شهید کاظمی	ضعیف	ضعیف
خانی‌آباد شمالی	خوب	خوب
خانی‌آباد جنوبی	متوسط	خوب
اسماعیل‌آباد	ضعیف	ضعیف
اسفندیاری و بستان	متوسط	خوب
نعمت‌آباد	متوسط	ضعیف
بهنیاز	ضعیف	ضعیف

(منبع: یافته‌های پژوهش)

شکل 3 مقایسه وضعیت حکمروایی خوب و توسعه محله‌ای براساس شاخص c_i (منبع: نگارندگان)

شکل 4 نمودار عنکبوتی وضعیت حکمروایی خوب و توسعه محله‌ای براساس شاخص c_i (منبع: یافته‌های پژوهش)

فرضیه دوم: هرچه میزان سهم شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری در محله‌های مورد مطالعه بیشتر باشد، توسعه محله‌ای نیز افزایش می‌یابد.

با توجه به اهداف و فرضیه تحقیق، جهت تعیین رابطه بین متغیر مستقل (حکم‌روایی خوب شهری) و متغیر وابسته (توسعه محله‌ای) در محله‌های مورد مطالعه و میزان اثرگذاری متغیر مستقل بر متغیر وابسته، از تحلیل رگرسیون دومتغیره و برای تعیین سهم هریک از شاخص‌های متغیر مستقل بر متغیر وابسته از رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است. جدول شماره سیزده نشان‌دهنده میزان رابطه و اثرگذاری حکم‌روایی خوب شهری بر توسعه محله‌ای است. نتایج جدول حاکی از آن است که دو متغیر یادشده با یکدیگر رابطه معنادار دارند و مقدار آلفا کوچک‌تر از $0/05$ ($\alpha \leq 0/05$) است و این بدین معناست که متغیر مستقل بر متغیر وابسته تأثیر گذاشته و تغییرات متغیر وابسته (حکم‌روایی خوب شهری) را تبیین می‌کند. از سوی دیگر، F مشاهده‌شده در سطح $(p \leq 0/05)$ معنادار است که نشان می‌دهد رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته در معادله رگرسیون، خطی است.

جدول 13 تحلیل رگرسیون دومتغیره تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته در محله‌های مطالعه

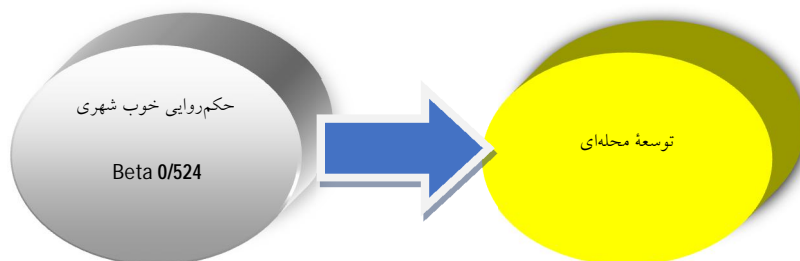
متغیر مستقل	متغیر وابسته	تعداد محله	ضریب استاندارد نشده (BTA)	ضریب استاندارد شده (BTA)	T	سطح معناداری T	R	R2	F	سطح معناداری
حکم‌روایی خوب شهری	توسعه محله‌ای	13	0/343	0/525	5/54	0/000	0/525	0/275	14/4970	0/000

(منبع: یافته‌های پژوهش)

براساس اطلاعات جدول بالا، هرچه BETA و T به دست‌آمده بزرگ‌تر و سطح معناداری کوچک‌تر باشد، بدین معناست که متغیر مستقل تأثیر زیادی بر متغیر وابسته دارد. با توجه به نتایج رگرسیونی بین دو متغیر که $(\text{sig} = 0/000)$ و آلفا کوچک‌تر از $0/05$ است و با توجه به مقدار $R2$ (ضریب تعیین) می‌توان گفت متغیر وابسته متأثر از متغیر مستقل است. براساس ضریب تعیین، 27 درصد از واریانس متغیر وابسته، توسط متغیر مستقل تبیین می‌شود. ضریب بتا نیز نشان‌دهنده ارتباط مستقیم بین دو متغیر مستقل و وابسته است. از تحلیل رگرسیون دومتغیره

می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش سطح حکم‌روایی خوب شهری، سطح توسعه محله‌های مورد مطالعه نیز افزایش می‌یابد.

شکل 5 تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته براساس مدل رگرسیون

برای تبیین تأثیر هریک از شاخص‌های متغیر مستقل بر متغیر وابسته از رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است.

جدول 14 تحلیل رگرسیون چندمتغیره تأثیر هریک از شاخص‌های متغیر مستقل بر متغیر وابسته (توسعه محله‌ای)

متغیر مستقل	تعداد محله	R	R2	BETA	T	سطح معناداری
قانون‌مداری	13	0/554	0/307	0/554	3/190	0/000
مشارکت	13	0/511	0/262	0/511	6/085	0/000
پاسخ‌گویی	13	0/533	0/284	0/533	7/316	0/000
مسئولیت‌پذیری	13	0/521	0/272	0/521	8/072	0/000
عدالت‌محوری	13	0/489	0/239	0/489	5/168	0/000
شفافیت	13	0/453	0/205	0/453	8/153	0/000
کارایی و اثربخشی	13	0/430	0/185	0/430	8/543	0/000
اجماع‌محوری	13	0/504	0/254	0/504	7/851	0/000

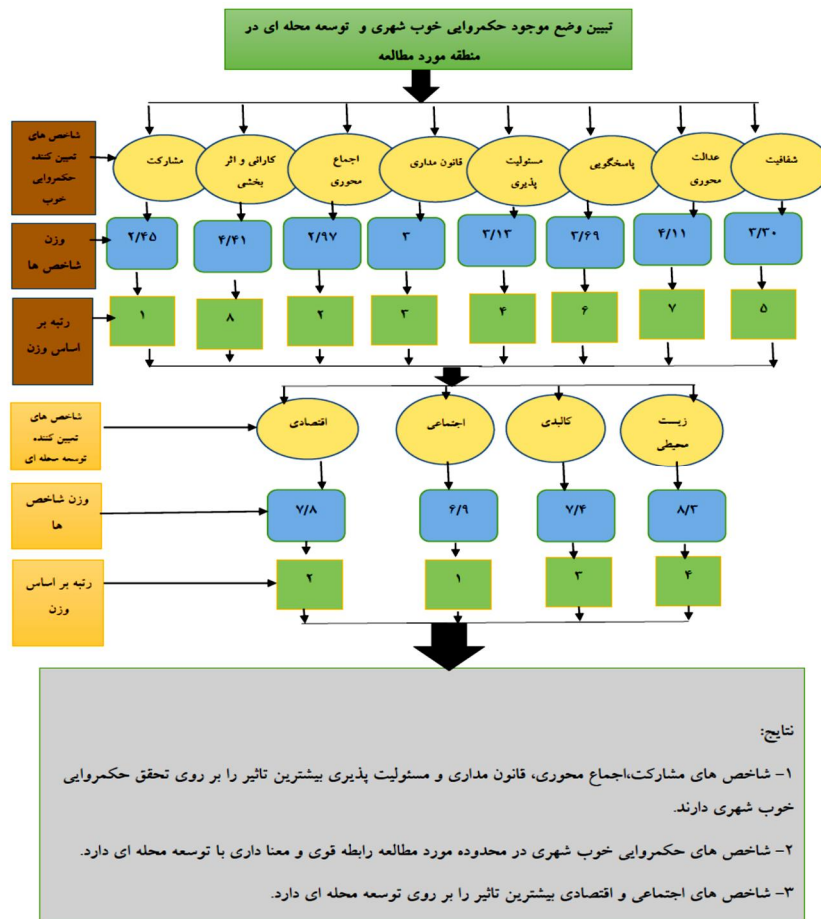
(منبع: یافته‌های پژوهش)

براساس یافته‌های این جدول، شاخص‌های قانون‌مداری، مشارکت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، عدالت‌محوری، شفافیت، کارایی و اثربخشی، و اجماع‌محوری رابطه معناداری با متغیر وابسته دارند؛ اما شاخص قانون‌مداری (0/554)، پاسخ‌گویی (0/533)، مسئولیت‌پذیری

(0/521)، مشارکت (0/511) و اجماع محوری (0/504) بیشترین تأثیر را بر متغیر وابسته (توسعه محله‌ای) دارند.

با توجه به تحلیل رگرسیون چندمتغیره، سهم هریک از شاخص‌های اثرگذار حکم‌روایی خوب بر توسعه محله‌ها مشخص شده است؛ با توجه به بالا بودن ضرایب بتا هرچه میزان و سهم شاخص‌های حکم‌روایی شهری در محله‌های مطالعه افزایش یابد، بر سطح توسعه محله‌ها نیز افزوده می‌شود.

شکل 6 تبیین وضع موجود حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای در منطقه مطالعه

(منبع: یافته‌های پژوهش)

7- نتیجه

هدف از فرضیه اول شناخت رابطه بین دو متغیر حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای، جهت رابطه و شدت رابطه است. یافته‌های تحقیق با استفاده از آزمون ضریب هم‌بستگی پیرسون نشان می‌دهد رابطه معنادار و زیادی بین حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ها وجود دارد. داده‌های آماری حاصل از پرسش‌نامه‌های محله‌ها ($n=384$) حاکی از وجود رابطه معنادار بین دو متغیر یادشده است. براساس یافته‌های تحقیق، سطح معناداری بین دو متغیر حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای کمتر از $0/05$ (آلفا کوچک‌تر از $0/05$)، رابطه قوی، مثبت و مستقیم بین دو متغیر وجود دارد؛ به طوری که ضریب هم‌بستگی بین دو متغیر $0/52$ بوده است. با توجه به یافته‌های جدول شماره سیزده می‌توان گفت هرچه توسعه در محله‌ها بیشتر شود، حکم‌روایی خوب شهری نیز بهبود می‌یابد و برعکس، با کاهش سطح توسعه، سطح حکم‌روایی خوب نیز کم می‌شود. به عبارت دیگر، در نتیجه وجود هم‌بستگی مستقیم بین دو متغیر تحقیق، با افزایش X افزایش Y را نیز خواهیم داشت.

همان‌طور که داده‌های پژوهش میدانی نشان می‌دهد، تفاوت‌های زیادی در رابطه‌مندی حکم‌روایی خوب شهری و توسعه محله‌ای نقش اساسی دارد. بخشی از این موفقیت، حاصل تعامل مردم و مسئولان (شورایاری، شهرداری و...) و بخش دیگر نیز به دلیل عدم تعامل بین مردم و مسئولان است. این موضوع نشان‌دهنده این نکته راه‌بردی است که حکم‌روایی خوب شهری قابلیت و توان فراهم کردن یک محله پویا و توسعه‌یافته را دارد.

در فرضیه دوم با توجه به اهداف و فرضیه تحقیق، جهت تعیین رابطه بین متغیر مستقل (حکم‌روایی خوب شهری) و متغیر وابسته (توسعه محله‌ای) در محله‌های مطالعه و میزان اثرگذاری متغیر مستقل بر متغیر وابسته، با استفاده از تحلیل رگرسیون دو متغیره و چندمتغیره نتایج حاکی از آن است که دو متغیر نام‌برده با یکدیگر رابطه معنادار دارند و مقدار آلفا کوچک‌تر از $0/05$ ($a \leq 0/05$) است و این بدین معناست که متغیر مستقل (حکم‌روایی خوب شهری) بر متغیر وابسته تأثیر می‌گذارد و تغییرات متغیر وابسته (توسعه محله‌ای) را تبیین می‌کند. نتایج حاصل از داده‌های تحقیق برای فرضیه دوم روشن می‌کند که شاخص

قانون‌مداری، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، مشارکت و اجماع‌محوری از مهم‌ترین دغدغه‌های شهروندان برای رسیدن به سطح خوب توسعه در محله‌های مورد مطالعه بوده است. به‌طور کلی، دستیابی به توسعه محله‌ای بدون مشارکت مردم میسر نیست. توسعه وسیله‌ای برای رشد و تعالی مردم است و این مسئله در توسعه اهمیت فراوان دارد؛ بنابراین در توسعه محله‌های مورد مطالعه، مشارکت دموکراتیک مردم همراه با رعایت قانون و عدالت و برابری، مسئولیت‌پذیری، پاسخ‌گویی و شفافیت مسئولان و مدیران محله‌ها در قبال شهروندان به افزایش کارایی و اثربخشی عمل کردها در سطح محله‌ها منجر می‌شود و درنهایت به دریافت حکم‌روایی خوب شهری می‌انجامد که ضامن بقای توسعه محله‌هاست.

8- پیش‌نهادهای

8-1- پیش‌نهادهای سیاست‌های راه‌بردی حکم‌روایی خوب شهری

الف. مسئولان: مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گو و شفاف بودن در برابر وظایف و عمل‌کردهای خود در قبال مردم از طریق: 1. برگزاری جلسات عمومی در محله‌ها برای ارائه گزارش عمل‌کرد و تشویق شهروندان برای شرکت در بحث‌های عمومی مربوط به محله و بحث‌های مورد علاقه آن‌ها؛ 2. ایجاد، تقویت و توانمندسازی تشکل‌های مردمی در سطح محله‌ها به‌خصوص در محله اسماعیل‌آباد؛ 3. ایجاد فرصت‌های مناسب و برابر برای تمام مردم برای عضویت در انجمن‌های محلی و شورایی؛ 4. تخصیص عادلانه منابع و امکانات در محله‌ها و مشارکت تمام مردم محله‌ها در اعلام نظر و تصمیم‌گیری.

ب. وظایف مردم: 1. مشارکت حداکثری در فعالیت‌های مربوط به محله و تصمیماتی که به سرنوشت آن‌ها مربوط می‌شود، به‌ویژه در محله‌های نعمت‌آباد و اسماعیل‌آباد؛ 2. کنترل، ارزیابی و پایش عمل‌کردهای مدیران و مسئولان شهری و اینکه آن‌ها را وادار به پاسخ‌دهی کنند؛ 3. آموزش و آشنایی با حقوق و قوانین مربوط به خود و محله تا بتوانند با بینش، دانش و آگاهی در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌ها مشارکت کنند.

8-2- پیش‌نهادهای توسعه محله‌ای

الف. مسئولان: 1. توجه بیشتر به توسعه اجتماعی، اقتصادی و کالبدی به دلیل ضعیف بودن این شاخص‌ها در سطح محله‌ها؛ 2. توجه بیشتر به محله‌های شهیدکازمی، نعمت‌آباد، اسماعیل‌آباد، شکوفه شمالی، شکوفه جنوبی، بهمینار و دولت‌خواه به دلیل پایین بودن توسعه در آن‌ها؛ 3. فعال کردن شورایی در بعد مدیریت محله‌ای به ویژه در محله‌های شهیدکازمی و نعمت‌آباد.

ب. مردم: 1. تعامل و مشارکت بیشتر با شهرداری و شورایی جهت اجرای طرح‌های توسعه محله‌ای؛ 2. شرکت فعال، گسترده و جدی در تشکلهای و نهادهای مردمی محله‌ها برای تقویت توسعه اجتماعی به سبب پایین بودن جایگاه توسعه اجتماعی در سطح محله‌ها در مقایسه با دیگر شاخص‌های توسعه محله‌ای.

9- منابع

- احمدزاده، بهنام، ایجاد مراکز محله در شهر شیراز، مطالعه موردی منطقه چهار شهرداری شیراز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، 1381.
- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین و همکاران، «تبیین رابطه ره‌یافت حکم‌روایی خوب و توسعه پای‌دار روستایی در مناطق روستایی استان مازندران»، پژوهش‌های روستایی، س 2، ش 4، 1390.
- برک‌پور، ناصر، «حکم‌روایی شهری و نظام اداره شهرها در ایران» در اولین همایش برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، 1385.
- ترابی، علیرضا، «مدیریت پای‌دار شهری در گرو حکم‌روایی خوب»، ماهنامه شهرداری‌ها، س 6، ش 6، 1383.
- رضامند، طیبه، «نقش انرژی محیطی در آرام‌سازی سیمای کالبدی محله‌ای و افزایش مشارکت مردم در تولید فضاهای زیست‌محله‌ای» در مجموعه مقالات همایش توسعه محله‌ای، ج 8، تهران: طرح نو، 1388.

- شریفیان ثانی، مریم، «سرمایه اجتماعی؛ مفاهیم اصلی و چارچوب نظری»، فصلنامه علمی پژوهشی مددکاری اجتماعی، ش 8، دانشگاه علوم بهزیستی تهران، 1380.
- شکویی، حسین، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، تهران: سمت، 1386.
- شیعه، اسماعیل، «لزوم تحول مدیریت شهری در ایران»، مجله جغرافیا و توسعه، ش 1، 1382.
- صالحی، اسماعیل، «جلاس 2002 سران کشورها در ژوهانسبورگ و اهمیت آن در مدیریت شهری»، مجله شهرداری‌ها، س 3، ش 35، 1381.
- صرافی، مظفر، «ضرورت بازنگری در نظام اداره کلان‌شهرهای ایران با استفاده از تجارب جهانی»، فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی، ویژه‌نامه مدیریت شهری و شوراهای، س 4، ش 32، 1378.
- قاسمی، سجاد، بررسی توسعه محله‌های شهری با تأکید بر الگوی حکم‌روایی خوب شهری (مورد مطالعه منطقه نوزده شهرداری تهران)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، 1392.
- قاسمی، وحید، رضا اسماعیلی و کامران ربیعی، «سطح‌بندی سرمایه اجتماعی در شهرستان‌های استان اصفهان»، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، س 6، ش 23، 1385.
- لاله‌پور، منیژه، «حکم‌روایی شهری و مدیریت شهری در کشورهای درحال توسعه»، فصلنامه جستارهای شهرسازی، س 6، ش 19 و 20، 1386.
- محمدی، محمود، «بازشناسی مفهوم ارتباطات و نقش آن در توسعه پای‌دار محله‌ای» در چکیده‌مقالات همایش توسعه محله‌ای چشم‌انداز توسعه پای‌دار شهر تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، 1383.
- موسوی، سیداحمد، برنامه‌ریزی توسعه محله‌ای با تأکید بر سرمایه اجتماعی (مورد مطالعه: کوی طلاب شهر مشهد)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، 1385.
- نقش پیراوش، مهندسین مشاور، گزارش طرح تفصیلی منطقه نوزده شهرداری تهران، نهاد مشترک مسئول تهیه طرح‌های جامع و تفصیلی شهر تهران، وزارت مسکن و شهرسازی شهرداری تهران، 1386.

- Ahmadzadeh, B., *Creating City Centers in Shiraz City, Case Studies; Region 4 of Shiraz Municipality*, MA Thesis, Shiraz School of Art and Architecture Shiraz, 2002. [in Persian]
- Berek Pour, N., "City Governance and System of Managing Cities in Iran" in *The First Seminar of Planning and City Management*, 2006. [in Persian]
- Carney, M.P., M. Halfani & A. Rodriquez, "Towards an Understanding of Governance: the Emergence of an Idea and Its Implications for Urban Research in Developing Countries", in *Stren*, 1995.
- Costanza, R., "The Ecological Economics of Sustainability: Investing in Natural Capital" in R. Goodland, H.E. Daly & S. Serafy (Eds.), 1992.
- Eftekhari, A. Et al., "Explaining the Relationships of Good Governance Approaches and Development of Stable Rural in Rural Areas of Mazandaran Province", *Rural Research, Yr. 2, No. 4*, 2011. [in Persian]
- Kjellberg, B. (Ed.). "Perspectives on the City, Centre for Urban and Community Studies", University of Toronto, Toronto, Pp. 91-142.
- Kline, E., "Sustainable Community Indicator" in Roseland M. *Ecocity Dimensions: Healthy*, 1997.
- Lalehpour, M., "Urban Governance and Management in Developing Countries", *Quarterly Periodical Query in Urbanism, Yr. 6, No. 19 & 20*, 2007. [in Persian]
- Mohammadi, M., "Recognition of the Purport of Communications and Its Role in Developing Stable Neighborhood", *The Abstract of Neighborhood Development Related Articles Which is the Stable Outlook Development in Tehran City*, Center of Studies and Researches in Social and Cultural Affairs of Tehran Municipality, 2004. [in Persian]
- Mousavi, S.A., *Neighborhood Development Planning with Emphasis to Social Assets (Studied: Kuye Tollab in Mashhad)*, MA Thesis, Tarbiat Modarres University, School of Art and Architecture, 2006. [in Persian]
- Naghshe Piravash, Counsel Engineers, *Detailed Report of 19 Region of Tehran Municipality, Common Responsible Organization of Preparing Comprehensive*

- and Detailed Plans in Tehran City*, Ministry of Housing and Urban Development, Tehran, 2006. [in Persian]
- Pretty, J. Et al., "A Trainer's Guide for Participatory Learning and Action, ILED Participatory Methodology Series, ILED", London, 1995.
  - Qasemi, S., *Investigation in to Urban Neighborhoods Development with Emphasis on Good Urban Governance Pattern (Case Study Region 19 of Tehran Municipality)*, MA Thesis, Kharazmi University, Geographical Sciences College, 2013. [in Persian]
  - Qasemi, V., R. Esmayili & K. Rabiyyi, "Categorizing Social Assets in Isfahan Province Cities", *Scientific and Research Quarterly Periodical of Social Welfare*, Yr. 6, No. 23, Tehran, 2006. [in Persian]
  - Ramakrishna, N., "Metropolitan Urban Governance Approaches and Models: Some Implications for Indian Cities" in *Third International Conference on Public Policy and Management on, Urban Governance and Public-Private Partnerships*. Held at the Indian Institute of Management- Bangalore on August 4-6, 2008.
  - Rezamand, T., "Role of Environmental Energy in Calming face of Neighborhood and Increasing Participation of People in Producing Neighborhood", *Collection of Neighborhood Development Seminar Articles*, Vol. 8, Tehran: Tarh-e- No, 2009. [in Persian]
  - Roberts, S.M., S. Wright & P.H. O'Neil, "Good Governance in the Pacific", *Ambivalence and Possibility, Geoforum*, No. 38, Pp. 967- 984, 2007.
  - Salehi, E., "Assembly of Governments in Johannesburg and its Importance in Urban Management", *Municipalities Magazine*, Yr. 3, No. 35, 2002. [in Persian]
  - Sarrafi, M., "The Requirement of Reviewing in Managing the System of Iran Metropolises by Using the Global Experiences", *Quarterly Periodical Urbanism and Architecture of Villages*, Special Urban Management and Council Edition, Yr. 4, No. 32, 1999. [in Persian]
  - Sharifian Sani, M., "Social Assets; Main Perceptions and Theoretical Structure, Quarterly Periodical Scientific", *Research and Social Assistance*, No. 8, Tehran: University of Welfare Sciences, 2001. [in Persian]

- Shi`e, E., "The Requirement of Developing Urban Management in Iran", *Geography Magazine and Development, No. 1*, 2003. [in Persian]
- Shokoyi, H., *New Insights in Urban Geography*, Tehran: SAMT, 2007. [in Persian]
- Torabi, A., "Stable City Management is Followed by a Good Governance", *Monthly of Municipalities, Yr. 6, No. 6*, 2004. [in Persian]
- UN- HABITAT, *The Global Campaign on Urban Governance*, 2002.
- Weiss, T.G., "Governance, Good Governance and Global Governance, Conceptual and Actual Challenges" in *Third World Quarterly, Vol. 21, Issue 5*, 2000.
- www. un habitat. org. Taylor, 2000, P10
- Zokin, S., *The Culture of Cities*, Black Well, 1997.